

BELFAST – DUBLİN ÇALIŞMA ZİYARETİNDEN TÜRKİYE İÇİN STRATEJİK DERSLER

BARIŞIN İNŞASINDAN BARIŞIN KORUNMASINA

Hukuk – Güven – Toplumsal Bütünleşme – Demokratik katılım

24-27 Eylül 2026 | Belfast – Dublin

Hazırlayan:

Elif Esen

İstanbul Milletvekili

DEVA Partisi Genel Bşk. Yrd.

STRATEJİK POLİTİKA VE DEĞERLENDİRME RAPORU

YÖNETİCİ ÖZETİ

24–27 Eylül 2026 tarihleri arasında DPI organizasyonu ile Belfast ve Dublin’de gerçekleştirilen çalışma ziyareti; Kuzey İrlanda barış sürecinin sadece 1998 Belfast/ Hayırlı Cuma Anlaşması’na ulaşan müzakere dönemini değil, anlaşma sonrasında barışın korunması, toplumsal uyum, kadınların bu süreçte ve karar mekanizmalarındaki rolü, sivil toplum ve gençlerin katılımı, mağdur hakları, silahsızlanmanın doğrulanması ve kamuoyu iletişimi gibi alanları birlikte değerlendirme fırsatı sunmuştur.

Bu çalışma ziyaretine 4 farklı siyasi partinin kadın milletvekilleri, sivil toplum kadın temsilcileri ve akademik alandan kadın temsilciler katılım sağlamıştır. Kadınların barış süreçlerine etkisi ve karar mekanizmalarında kadın temsiliyetinin önemi konularına odaklanılmıştır.

Çalışma ziyaretinde, Kuzey İrlanda müzakere ve barış sürecinde farklı taraflarda yer almış; siyasi aktörler, sivil toplum temsilcileri, akademik uzmanlar ve bugün bu deneyimin mirasını sürdüren yeni nesilden temsilcilerle bir araya gelinmiş ve temelde şu sorulara yanıtlar aranmıştır:

- Geçmişin deneyimi ve bugünün aklı ile neyi daha farklı yaparlardı?
- Toplumsal barışı sağlarken adalet duygusunu nasıl koruyabildiler?
- Aynı masada oturabilmelerini sağlayan neydi?
- Çözüm sürecini güçlü ve sürdürülebilir kılan neydi?
- Hukuki düzenlemeler nasıl ilerledi?
- Kadınların barış inşasındaki rolü neydi?
- Deneyimleri doğrultusunda Kuzey İrlanda’da işe yarayan mekanizmalar, Türkiye’de hangi koşullarda işe yarayabilir?

Ziyaret sonrası hazırlanan bu rapor, dört bilgi katmanını bir araya getirerek hazırlanmıştır:

- Çalışma ziyareti sırasında tutulan görüşme notları
- Ziyaret öncesinde hazırlanan IRA–PKK karşılaştırmalı bilgi notu ve diğer hazırlık notları
- Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu Raporu ve Çerçeve Yasa
- Türkiye’nin güncel hukuki ve kurumsal çerçevesi ile uluslararası karşılaştırmalı kaynaklar.

Çalışma ziyareti sonrasında çıkarım yapılan ana sonuç;

Barışı korumak, barış süreci kadar önemli. Bir sürecin başarısı sadece silahların susması ya da bir hukuki metnin kabul edilmesiyle ölçülemez. Asıl sınav, çatışmanın/terörün sona ermesinden sonra barışın hukukta, kurumlarda, ekonomide ve toplumun gündelik hayatında kalıcı olmasıdır.

Bu nedenle Kuzey İrlanda deneyimi Türkiye açısından doğrudan aktarılacak bir model olmasa da 28 yıl sonra bile bazı yüklerle barışı taşımaya devam eden önemli bir deneyim aktarımıdır.

Raporun altı stratejik eksen

- Tarafların değerlerinin eşit ve kıymetli olduğunun kabulü, saygı temelli kurumsallaşan güven
- Hukuki öngörülebilirlik, uluslararası hukuk, adalet, eşitlik ve insan hakları
- Silahsızlanma, doğrulama ve demokratik izleme
- Kadınlar, gençler, mağdurlar, yerel aktörler ve sivil toplumun anlamlı katılımı
- Toplumsal uzlaş kültürü ile bütünleşme ve ekonomik iyileşme
- Kamusal iletişim, dijital dezenformasyon ve süreç iletişimi

ÜST YÖNETİM KARAR ÖZETİ

Bu çalışma, Kuzey İrlanda deneyiminin Türkiye’ye doğrudan model olarak aktarılmasını değil; güven, doğrulama, hukuk, mağdur hakları, katılım ve toplumsal bütünleşme alanlarında karşılaştırmalı derslerin kullanılmasını önermektedir.

- Silahsızlanma sürecin başlangıç eşiğidir; kalıcı sonuç için doğrulama, hukuk güvenliği ve şiddetsizlik izlenmeli, birlikte yürütülmelidir.
- 7595 sayılı Kanunla kurulan mekanizmalar, TBMM izlemesi ve düzenli kamu bilgilendirmesiyle şeffaf ve ölçülebilir olmalıdır.
- Kadınlar, gençler, yerel aktörler ve sivil toplum sadece temsil edilen gruplar değil, karar içeriğini etkileyebilecek paydaşlar olarak konumlandırılmalıdır.
- Silahsız döneme geçen ya da cezaevinden çıkan örgüt mensuplarıyla ilgili hukuki düzenlemelerde kamu vicdanı ve adalet duygusunu da koruyarak uzlaşma zemini sağlanmalıdır.
- Toplumsal uyum; eğitim, kültür, sanat, spor, yerel yönetimler, ortak kamusal alanlar ve ekonomik fırsatlar üzerinden gündelik hayata taşınmalıdır.
- Suç olgusuyla mücadeleyi destekleyebilecek istihdam olanakları ve izlenebilir sosyal destek imkanları sağlanmalıdır.
- Kamuoyu iletişimi ve izleme–ölçme–değerlendirme, sürecin sonunda değil ilk günden itibaren çalışan yatay mekanizmalar olmalıdır.
- Mağdur hakları süreç tasarımının ilk aşamasında yer almalı; toplumsal barış ile adalet birbirinin alternatifi olarak kurulmamalıdır.
- Siyaset mekanizmasını destekleyecek eş zamanlı sivil toplum inisiyatifleri de sürece katılarak daha güçlü ve demokratik bir zemin oluşturulmalıdır.

1. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Ziyaretin başlangıç odağı, kadınların barış süreci ve karar alma mekanizmalarındaki etkisi olarak tasarlanmış ancak yapılan görüşmelerin farklı taraflardan nitelikli temsiliyetler olması, bu odağı daha da geniş bir alana taşımıştır:

“Barış nasıl kurulur ve daha önemlisi nasıl korunur?”

Rapor boyunca kaynakların niteliği şu şekilde değerlendirilmiştir:

- Görüşme notları, saha/görüşme bulgularının elde edilmesi
- Dinlemeler sonucu ortaya çıkan önerilerin strateji/politika önerisi olarak sunulması
- Resmi mevzuat ve kurum bilgileri açısından doğrulanmış güncel çerçevenin oluşturulması

Saha notlarında doğrulanması gereken isim, tarih veya oranlar ise kesin olgu olarak raporda değerlendirilmemiştir. Kuzey İrlanda deneyiminin Türkiye’ye aktarılması sırasında tarihsel bağlam farklılıklarının ve halen devam eden sorunların gözden kaçırılmasının, karşılaştırmayı zayıflatma ihtimali açısından bu yöntem hassasiyetle tercih edilmiştir.

2. BELFAST–DUBLİN ZİYARETİNDEN TEMEL BULGULAR

2.1. Barış anlaşması son nokta değil, yeni dönemin başlangıcıdır

Görüşmelerde Belfast/ Hayırlı Cuma Anlaşması'nın tarihsel önemi açık biçimde vurgulanırken, anlaşmanın bütün yapısal ve toplumsal sorunları kendiliğinden ortadan kaldırmadığı da görülmüştür. Bugün dahil bazı bölgelerde ayrılmış yerleşimler ve barış duvarları, eğitim sisteminde mezhepsel topluluklar arasındaki ayrışmanın önemli ölçüde sürmesi (okullar %93 oranında katolik/protestan ayrımına tabi), geçmişten kalan travmalar, mağdurların adalet ve hakikat beklentileri, çeşitli cumhuriyetçi ayrılıkçı veya loyalist paramiliter yapıların ve bunlarla bağlantılı suç ağlarının ve uyuşturucu sorununun etkileri devam etmektedir. Genç kuşakların siyasal süreçlerle ilişkisine dair kaygılar da görüşmelerde sıkça dile getirilmiştir.

Türkiye açısından ders:

Çatışmanın yeniden üretilmesini mümkün kılan toplumsal ve kurumsal koşulları ortadan kaldırılmalıdır. Silahsızlanma ve örgütsel tasfiye gerekli bir eşik olmakla birlikte nihai hedef, sağlam demokratik zemin ve güvenli ortak yaşamın kurumsallaşmasıdır.

2.2. Güven kendiliğinden oluşmaz; güçlü kurumlar ve doğrulanabilir mekanizmalarla inşa edilir

Görüşmelerde 'güven eksikliği' tekrarlanan temel sorunlardan biri olarak aktarılmış; komisyonların bağımsızlığı, temsil niteliği ve etkin izleme, değerlendirme ve doğrulama işlevleri öne çıkmıştır. Taraflar müzakerelere başladıklarında önce kurdukları çerçeveye odaklanıp, bir sene çalışmaya ve sonuca bakmaya karar vermişler. Bugün kıymetli buldukları ve barış anlaşmasının temelini oluşturduğunu düşündükleri üç ilke bağlamında görüşmeleri sürdürmüşlerdir:

- 1- Birlikte çalışacağız, diyalogu güçlendireceğiz, birbirimizin ayağını kaydırmayacağız, gündeme sadık kalacağız
- 2- Mümkün olduğunca kapsayıcı olacağız ve eşit muamele edeceğiz
- 3- Her konuyu alan kapsayıcılığı ile masaya koyacağız, irili ufaklı ya da zorlu tüm meseleleri ele alacağız

Türkiye açısından ders:

Türkiye'de 7595 sayılı Kanun;

- Örgütün fiili varlığına son verdiğinin ve kontrolündeki silah ve mühimmatı teslim ettiğinin güvenlik kurumlarınca tespitini
- Tespitin MGK/ Millî Güvenlik Kurulu kararıyla teyidini
- Söz konusu kararın Resmî Gazete'de yayımlanmasını
- Kanunun 7. maddesinde de uygulamanın takibi ve değerlendirilmesi için öngörülen kurulun TBMM'yi düzenli olarak bilgilendirmesini
- TBMM Başkanlığınca bir İzleme Komisyonu kurulmasını düzenlemektedir. [1]

24 Ağustos 2026'da ilk toplantısını yapan ve kamuoyuna "Millî Dayanışma ve Bütünleşme Koordinasyon Kurulu" adıyla duyurulan bu yapı bünyesinde dört alt komisyon oluşturulmuş; 28 Eylül 2026'daki ikinci toplantıda ise bu alt komisyonların teşkili, görevleri, yetki alanları ve kurumlar arası koordinasyon konuları ele alınmıştır. [2]

Kurumsal doğrulama mekanizmasının varlığı tek başına yeterli değildir. Kamuoyunun anlayabileceği iletişim dili kullanılarak, güvenlik gerekleri de gözetilerek; dengeli, düzenli, denetlenebilir ve erişilebilir 'kamuoyu bilgilendirme sistemi' kurulmalı, verilen taahhütlerin yerine getirilmesi ve ayrıca süreçte alınan kararlar sorumluluk alan siyasi temsilciler tarafından; doğru, anlaşılabilir ve cesur dille toplumla paylaşılarak güven tesis edilmelidir.

2.3. Silahsızlanma ile terörsüz dönemin birlikte düşünülmesi

Kuzey İrlanda görüşmelerinde geçmişe dönük değerlendirmelerde silahların bırakılması ya da kullanımdan çıkarılması noktasının müzakereler sonrası gelinen anlaşma zemininde çok net belirtilmediği, önceliğin tutukluların cezaevinden çıkarılması olarak görüldüğü özeleştiriler arasında yer almıştır. Bugüne gelindiğinde daha iyi yapılabilecek başlıklar arasında; silahsızlanma ile çatışmasız/ terörsüz süreç mekanizmalarının daha erken ve açık biçimde birlikte ele alınmasının sürece olumlu katkı sağlayabileceği çıkarımı önemli bir geri bildirim olarak aktarılmıştır.

Türkiye açısından ders:

Fiziksel silah tesliminin yanında örgütsel kapasitenin sona ermesi ve cezaevinden çıkan örgüt mensuplarının suç odaklarının hedefi olmaması, yeni suç ağlarının oluşmaması, yerel güvenlik riskleri oluşmaması ve özellikle gençlerin yeniden radikalleşme ihtimalinin önlenmesi ayrı göstergelerle izlenmelidir. Başta toplum olmak üzere suçtan uzak temiz bir hayatı tercih eden örgüt mensupları da çatışmadan/suçtan korunmalıdır. Konuyla ilgili strateji ve politikalar, kamu vicdanı da gözetilerek koruyucu, önleyici tedbirler ve destekleyen sosyal destek/yardımlarla güçlendirilerek terörsüz süreç sürdürülebilir kılınmalıdır.

2.4. Kadınlar, ‘kadın meselesi’ ne hapsedilmemelidir

Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonu (Northern Ireland Women’s Coalition), geleneksel unionist–nationalist eksenin dışında uzlaşma, eşitlik, mağdur hakları, bütünleşik eğitim, karma konut ve sivil katılım gibi başlıkları müzakere gündemine taşımıştır. [5]

Farklı toplumsal kesimlerden, siyasi partilerden, mezheplerden, mesleklerden kadınlar yıllarca yaşadıkları acılara son vermek için bir araya gelmişler. Artık kaybettiklerinin arkasından göz yaşı dökmekten yorulmuşlar. Bu onlara önemli bir güç sağlamış. Acıda birleşen iş birliği yapan kadınlar bu sayede farklı kesimlerin konuşabilmesine alan açmış ve müzakerelerde köprü görevi görmüşler. Barış sürecine çok önemli katkılar sağlamışlar. Ancak bir yandan da önemli bir geri bildirimde bulundular; barışa odaklandıklarını ancak ardından yapılması gerekenleri planlamakta yeteri kadar iyi olamadıklarını düşünüyorlar. Önemli bir nokta da bu güçlü, müzakereci yapının anlaşma sonrası korunamadığı ve barış anlaşması sonrası kadınların temsil ve karar mekanizmalarında, komisyonlarda yer alamadığı, kota veya sayısal temsilin de bunu sağlamada tam olarak yeterli olmadığı vurgulanmıştır.

UN Women’ın aktardığı nicel araştırma; kadınların tanık, imzacı, arabulucu ve/veya müzakereci olarak dahil olduğu barış süreçlerinde anlaşmanın en az iki yıl sürme olasılığını %20, en az 15 yıl sürme olasılığını ise en az %35 olarak kaydetmiştir. Bu bulgu bir nedensellik iddiası olarak değil, karşılaştırmalı gözlemin istatistiksel sonucu olarak dikkate alınmalıdır. [3]

UN Women’ın 2025 verileri, 2024’te büyük barış süreçlerinde kadınların ortalama olarak müzakerecilerin %7’sini, arabulucuların %14’ünü ve imzacıların %20’sini oluşturduğunu göstermektedir. [4]

Türkiye açısından ders:

Hedef yalnızca temsil oranını artırmak değil kadınların nitelikli temsili ile; güvenlik, hukuk, ekonomi, sosyal politika, yerel yönetimler ve dış politika dahil tüm karar alanlarında içerik ve sonuç üzerinde gerçek/ anlamlı bir etki kurabildiği mekanizmalar oluşturmaktır.

Farklı bölgelerden, siyasi görüşlerden, kimliklerden, mesleklerden kadınların dahil olabileceği; sadece kadın politikaları değil sürecin bütün boyutlarını izleyen bir yapı süreci destekleyecektir. Önerilen yapı:

Kadınların Barış ve Toplumsal Uyum Platformu

- TBMM çalışmalarının ve ilgili komisyonların izlenmesi
- Toplumsal uyum politikalarının değerlendirilmesi
- Yerel uygulamaların ve iyi örneklerin izlenmesi
- Mağdur politikalarının takip edilmesi
- Kadınların karar mekanizmalarındaki temsiline ve etkisinin ölçülmesi
- Şiddet, tehdit, taciz ve mobbing risklerinin izlenmesi
- Genç kadınların sürece katılımının güçlendirilmesi

2.5. Toplumsal uyum; barışı konuşmaktan barışı gündelik hayata taşımaya

Belfast'taki görüşmelerin en önemli uyarılarından biri şudur: Şiddetin sona ermesi toplumsal birleşme ve uyumun otomatik olarak gerçekleşeceği anlamına gelmez. Toplumsal uzlaşma zemini için ayrımcılık ve etiketlenmenin sona ermesi gerekmektedir. Ayrıca toplumsal uyum sürecini destekleyecek güçlü maddi kaynaklar geliştirilmesi gerektiğine de önemle değinilmektedir. İrlanda deneyiminde 'Uzlaşma Fonu' isimli bir kaynak destek mekanizmalarında kullanılmakta, projeler fonlanmaktadır.

Toplumsal uyum politikalarının beş temel ayağı bulunmalıdır:

- **EĞİTİM:** Ayrımcı dilin azaltılması, ortak vatandaşlık hissinin güçlendirilmesi ve farklı kimliklerin bir arada yaşama kültürünün desteklenmesi.
- **GENÇLER:** Gençlerin sadece hedef kitle değil sürecin etkin aktörü, karar süreçlerinin paydaşı olması.
- **YEREL YÖNETİMLER:** Toplumsal uyumun merkezi idareden ziyade gündelik hayatın yaşandığı yerel düzeyde kurulması.
- **ORTAK KAMUSAL ALANLAR:** Spor, kültür, sanat, gençlik ve sosyal faaliyetler aracılığıyla, projeler desteğiyle farklı toplumsal grupların bir araya geleceği ortak alanların çoğaltılması.
- **EKONOMİK KALKINMA:** Barışın ekonomik getirilerinin adaletli dağılımı, kalkınmanın tabana yayılması, refahın toplum tarafından hissedilmesi.

Görüşmelerde öne çıktığı üzere barışın kalıcılığı; güvenli yaşam, eğitim, sağlık, iş ve gelecek beklentisi ile doğrudan ilişkilidir. Bu alanlar güvenlik politikasının yan unsurları değil, barışın gündelik hayattaki zeminidir.

Türkiye açısından ders:

Bakanlıklar arası eşgüdümle çalışan, maddi boyutuyla desteklenerek yerel düzeye inen ve sonuçları ölçülebilen toplumsal uyum ve bütünleşme sistemi tasarlanmalıdır.

2.6. Mağdurlar, geçmişle yüzleşme ve adalet

Kuzey İrlanda deneyimi, geniş ölçekli şiddet/terör sona erse bile aşağıdaki başlıklarda ihtiyaçların devam ettiğini göstermektedir:

- Kayıpların akıbetinin açıklığa kavuşturulması
- Mağdurların hakları ve destek mekanizmaları
- Hakikat arayışı ve adalet
- Eski mahkumların topluma yeniden kazandırılması
- Mağdur ailelerin sosyal ve psikolojik olarak desteklenmesi

Türkiye açısından ders:

Geçmişin ertelenmesi, sorunların ortadan kalkması anlamına gelmez. Silahsızlanma ve örgütsel tasfiye ile mağdurlara yönelik politikalar birbirinden tamamen kopuk ele alınmamalıdır.

Temel ilke, mağdur hakları ile toplumsal barışı birbirinin alternatifi olarak kurulmamalıdır. Barış adına adalet duygusunun, adalet adına da toplumsal barış ihtiyacının göz ardı edilmediği, hukuka uygun, şeffaf ve hassas bir mekanizma gerekmektedir.

2.7. Kamuoyu iletişimi: Sürecin “görünmeyen altyapısı”

Belfast ve Dublin görüşmelerinde iletişim konusu çok güçlü bir biçimde ortaya çıkmıştır. Bu görüşmelerde;

- Kamuoyuna mümkün olduğunca fazla ‘doğrulanmış olgu’ aktarılması
- Siyasi ve kurumsal aktörlerin çelişkili mesajlardan kaçınması
- Medyanın sorumluluğunun gözetilmesi
- Bilgi boşluğu bırakılmaması
- Dijital mecralar, yapay zeka ve dezenformasyonun hassasiyetle yönetilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Türkiye açısından ders:

Bağımsızlığı ve profesyonel niteliği güvence altına alınmış bir ‘süreç iletişimi ve doğrulama kapasitesi’ gerekmektedir.

- Doğrulanmış bilgi yayınlamak
- Süreç takvimini ve tamamlanan aşamaları açıklamak
- Yanlış bilgileri hızlı ve görünür biçimde düzeltmek
- Düzenli veri ve gösterge sunmak
- Kamuoyu algısını ölçmek
- Farklı toplumsal kesimlerin kaygılarını görünür kılmak
- Yapay zeka ile üretilen sahte içerikler dahil dijital dezenformasyona karşı teknik kapasite geliştirmek

2.8. Yerel siyaset ve sivil toplum

Kuzey İrlanda deneyiminde sadece ulusal düzeydeki siyasi aktörlerin değil, yerel liderlerin ve sivil toplumun da sürecin paydaşı olmalarının önemli etkilerine dikkat çekilmektedir.

Türkiye açısından ders:

TBMM, merkezi yürütme, yerel siyasi aktörler, belediyeler, sivil toplum, kadın ve gençlik yapıları, akademik uzman çevreler arasında görevleri ayrıştırılmış çok katmanlı bir katılım modeli kurulmalı, resmi süreçle eş zamanlı yürütülmelidir.

Sivil toplumun işlevi siyasi karar almak değil; sahadan veri üretmek, toplumsal ihtiyaçları aktarmak, uygulamayı izlemek ve güven inşasına katkı sağlamaktır.

2.9. Uluslararası aktörlerin rolü

Kuzey İrlanda deneyimi, uluslararası aktörlerin doğrudan karar verici olmaktan ziyade taraflar arasındaki güveni artıran kolaylaştırıcı, teknik ve doğrulayıcı roller üstlenebildiğini göstermektedir. George J. Mitchell’ın başkanlık ettiği çok taraflı görüşmeler ve bağımsız silahsızlanma mekanizmaları bu açıdan öne çıkan örneklerdir. [6]

Türkiye açısından ders:

Türkiye açısından uluslararası deneyimlerden yararlanılacaksa çerçeve şu ilkelerle sınırlandırılmalıdır:

- Egemenlik tartışması oluşturmaması
- Türkiye’nin demokratik kurumlarının yerine geçmemesi
- Taraflara eşit mesafede durması
- Teknik bilgi ve karşılaştırmalı deneyim sağlaması
- Gerekğinde bağımsız uzmanlık sunması

Doğrulama, geçmişle yüzleşme, toplumsal uyum, kadınların katılımı ve yerel barış uygulamaları gibi teknik alanlarda uluslararası deneyimlerden yararlanılması değerlendirilebilir.

3. KUZHEY İRLANDA DENEYİMİ: KAZANIM VE EKSİKLİĞİ BİRLİKTE OKUMAK

Alan	Kazanım	Öğretici sorun	Türkiye için ders
Müzakere	Kapsayıcı görüşmeler + Diplomasi	Uygulama dönemlerinde siyasi tıkanmalar	Kapsayıcılık + şeffaf uygulama takvimi
Silahsızlanma	Doğrulama ve izleme mekanizmaları	Geçmişin mirası + Paramilitarizmin bazı biçimlerinin sürmesi	Tespit-teyit-uygulama-izleme zinciri
Kadınlar	Kadın koalisyonunun farklı taraflarla konuşabilen köprü rolü	Barış sonrası oluşan kurumlarda temsil ve etki sorunu	Tüm politika alanlarında anlamlı ve etkin kadın temsili
Toplumsal uyum	Şiddetin tüm türleriyle büyük ölçüde sona ermesi	Yerleşim ve eğitimde devam eden ayrışmalar	Uzun vadeli, maddi kaynaklarıyla güçlü sosyal uyum politikaları
Gençler	Çatışma döneminin ardından daha iyi ve refah koşullarda yetişmeleri	Gelecek endişesi, siyasete güven sorunu	Terörsüz ve kalkınmanın topluma eşit dağıldığı, olgun bir demokratik sistem
Mağdurlar	Destek ve uzlaşma mekanizmaları	Hakikat ve adalet beklentilerinin sürmesi	Mağdur haklarını süreç tasarımı başından itibaren dahil etmek
İletişim	Olgu temelli, şeffaf, doğrulanmış kamu iletişimi	Dijital dezenformasyon ve bilgi boşluğu	İletişim ve doğrulama kapasitesini ilk günden kurmak

4. TÜRKİYE’NİN GÜNCEL HUKUKİ VE KURUMSAL ÇERÇEVESİ

7595 sayılı **Millî Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun**, 10 Ağustos 2026’da kabul edilmiş ve 18 Ağustos 2026 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Kanunun 1. maddesi, PKK/KCK’nın ve bağlantılı oluşumların fiili varlığının sona erdiğinin ve kontrolündeki silah/mühimmatın teslim edildiğinin güvenlik kurumlarınca tespiti ile bu tespitin Millî Güvenlik Kurulu kararıyla teyidini izleyen hukuki sonuçları düzenlemektedir. [1]

Kanunun 7. maddesi, uygulamanın takibi ve değerlendirilmesi için Cumhurbaşkanı Yardımcısı başkanlığında bir Kurul oluşturulmasını; ihtiyaç halinde alt komisyonlar kurulabilmesini; Kurulun TBMM’yi düzenli olarak bilgilendirmesini ve TBMM Başkanlığınca bir **İzleme Komisyonu** kurulmasını öngörmektedir. [1]

Kamuoyuna yapılan açıklamalarda bu yapı “**Millî Dayanışma ve Bütünleşme Koordinasyon Kurulu**” adıyla anılmıştır. Kurul 24 Ağustos 2026’da ilk toplantısını yapmış;

- Adli ve Hukuki İşler Koordinasyon
- İzleme ve Tespit
- Sosyal Uyum ve Bütünleşme
- Silahsızlanma ve Stratejik Koordinasyon başlıklarında dört alt komisyon oluşturulmuştur. 28 Eylül 2026’daki ikinci toplantıda alt komisyonların görevleri, yetki alanları ve kurumlar arası koordinasyon konuları karara bağlanmıştır. [2]

Mevcut hukuki çerçeve güvenlik ve hukuki sonuçlar bakımından temel bir zemin oluşturmaktadır. Buna karşılık toplumsal bütünleşmenin eğitim, gençlik, sosyal politika, sağlık, istihdam, yerel yönetim, kültür ve bölgesel kalkınma boyutlarının ayrıca ölçülebilir politika araçlarıyla sahaya yansıtılması gerekmektedir.

4.1. Cezaevinden Çıkacak Örgüt Mensupları: Hukuki Statüden Toplumsal Bütünleşmeye

7595 sayılı Millî Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun, kapsadığı hükümlüler bakımından infazın ertelenmesine ve bu ertelemenin takibine ilişkin ayrıntılı bir hukuki mekanizma kurmaktadır. Kanun kapsamında kesinleşmiş cezalar için infaz hakimliği kararıyla; 15 yıl ve az cezalar 5 yıl, 15 yıldan fazla ve müebbet cezalar 10 yıl süreyle ertelenmektedir. Bu sürenin sonunda suç işlenmezse ceza infaz edilmiş sayılmakta veya düşme kararı verilmektedir. Ancak örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen kasten öldürme suçundan mahkum olanlar ile Kanunda belirtilen bazı müebbet ve ağırlaştırılmış müebbet mahkumiyetleri bu mekanizmanın dışında bırakılmaktadır.

Bununla birlikte Kanun, infazı ertelenerek cezaevinden çıkan bu kişilerin salıverilmesi ve topluma dönüşüne ilişkin kapsamlı bir yeniden entegrasyon politikası içermemektedir. Bu boşluk yalnızca sosyal politika değil, kamu güvenliği açısından da önemlidir. İnfazın ertelenmesi, kişinin topluma güvenli ve sürdürülebilir biçimde yeniden katıldığı anlamına gelmez. Bu nedenle yeniden entegrasyon; eski örgüt mensuplarına ayrıcalık sağlayan bir politika olarak değil, yeniden terör veya suç ağına yönelme riskini önleyen, mağdur haklarını koruyan ve topluma dönüşü kontrollü ve kamu vicdanını da dikkate alan adil mekanizmalarla yöneten ve yerel yönetimlerle de işbirlikleri ile yönetilecek bir güvenlik ve sosyal politika stratejisi olarak tasarlanmalıdır.

Aile ve topluma yeniden katılım, bireysel risk ve ihtiyaç değerlendirmesi, mağdurlarla temasın sınırları ve yerel güvenlik–sosyal hizmet/destek koordinasyonu gibi alanlarda düzenlenme, psikososyal destek ve izleme mekanizmalarına ihtiyaç vardır. En önemli noktalardan biri de cezaevinden çıkan ve geliri olmayanların yeniden örgütlenme ya da farklı suç odaklarına karışma riskinden uzak tutulabilmeleridir. Başta barınma olmak üzere kontrollü şartlarda istihdam, meslek edinme/ varsa mesleği doğrultusunda girişim desteğinin süreçle eşzamanlı planlanması ve bütçe gerektiren stratejik alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.,

Kuzey İrlanda deneyimi de bu konuda açık bir projeksiyon oluşturmaktadır. Konuyu en çarpıcı açıklayan ifade şudur: “Silahların susmasına, ölümlerin durmasına ve barışa o kadar odaklanmıştık ki sonradan yapılması gerekenleri düşünememiş, yeterince planlayamamışız.”

5. TÜRKİYE İÇİN STRATEJİK ÇERÇEVE

STRATEJİK AMAÇ:

Silahlı örgüt yapısının feshi, terör faaliyetlerinin sona erdirilmesi ve silahların bırakılması ile hukuk devleti, demokratik katılım, toplumsal güven, ekonomik kalkınma ve ortak vatandaşlık zemininin güçlendirilmesini birlikte ele alan, kalıcı ve ölçülebilir bir toplumsal bütünleşme ve kalkınma politikası oluşturmak.

1. Güveni ve doğrulamayı kurumsallaştırmak

- Silahsızlanma ve tasfiyeye ilişkin tespit–teyit–uygulama–izleme zincirinin ölçülebilir kriterlerle açık biçimde tanımlanması
- Örgütsel kapasite ve suç ağlarının izlenmesi
- Bağımsız teknik uzmanlıktan yararlanma
- Kamuya açıklanabilecek göstergelerin baştan belirlenmesi
- TBMM’nin düzenli bilgilendirilmesi ve İzleme Komisyonu’nun etkin çalışması
- Düzenli, doğru ve anlaşılır kamu bilgilendirmesi

2. Hukuki güvenliği, öngörülebilirliği güçlendirmek

- Açık ve öngörülebilir uygulama standartları
- Hak ve özgürlükler bakımından hukuki güvenceler
- Mağdur hakları ile sürecin güvenlik ve hukuk hedefleri arasında hak temelli denge

3. Kadınların anlamlı katılımını sağlamak

- Kadınların tüm komisyon ve danışma mekanizmalarında etkin temsili
- Kadınların alan ayrımı olmadan; güvenlik, hukuk, ekonomi ve sosyal politika kararlarına etkin katkısı
- Çoğulcu kadın sivil toplum ağı

4. Gençleri sürecin aktörü yapmak

- Gençlik danışma mekanizmaları
- Eğitim, istihdam, kültür, sanat, spor proje ve politikalarında genç katılımı
- Düzenli gençlik algı ve güven araştırmaları

5. Mağdur hakları ve geçmişin mirasını birlikte ele almak

- Mağdurların ve ailelerinin haklarının görünür kılınması
- Kayıplar, hakikat ve geçmişin mirasına ilişkin hukuka uygun, adil mekanizmalar
- Yeniden entegrasyon politikalarının güvenlik ve mağdur haklarıyla birlikte değerlendirilmesi

6. Yerel toplumsal ve ekonomik bütünleşmeyi güçlendirmek

- Kalkınmayı ülke sathına yayacak, bölgesel eşitliği sağlayacak proje, fon ve hibe destekleri
- Yerel siyasi aktörler ve yerel sivil toplumla düzenli istişare ve katkılarının alınması
- Ortak kamusal alan, kültür, sanat, spor ve gençlik projeleri
- Bölgesel ekonomik fırsatların toplumsal bütünleşme hedefleriyle ilişkilendirilmesi

7. Süreç iletişimi ve dijital güven kapasitesi kurmak

- Doğrulanabilir bilgi merkezli iletişim
- Dezenformasyon ve yapay zeka kaynaklı sahte içeriklere karşı teknik kapasite
- Genç dijital iletişim uzmanlarının sürece katılımı

8. İzleme, ölçme ve düzeltmeyi sürekli mekanizma hâline getirmek

- Başlangıç göstergeleri ve hedef değerlerin belirlenmesi
- Periyodik bağımsız veya çok paydaşlı değerlendirme
- Sonuçlara göre politika araçlarının güncellenmesi

6. İLK 12 AYLIK EYLEM PLANI

0–3 AY

- Sürecin mevcut hukuki ve kurumsal haritasının çıkarılması
- Uygulayıcı kurumların yetki, görev ve sorumluluklarının netleştirilmesi
- İzleme ve sonuç göstergelerinin belirlenmesi
- Kadın, gençlik, mağdur ve sivil toplum katılım mekanizmalarının tasarlanması
- Süreç iletişimi, dijital mecralar ve dezenformasyonla mücadele çerçevesinin oluşturulması

3–6 AY

- Bölgesel ve toplumsal uyum ihtiyaç analizlerinin yapılması
- Yerel siyasi aktörler ve sivil toplumla düzenli istişare mekanizmalarının başlatılması
- Kadın ve gençlik katılım proje ve programlarının uygulamaya alınması
- Mağdur destek mekanizmalarının mevcut kapasitesinin değerlendirilmesi ve güçlendirilmesi
- Eğitim, kültür, spor ve ortak kamusal alan projelerinin başlatılması

6–12 AY

- İlk kapsamlı izleme ve değerlendirme raporunun yayımlanması
- Toplumsal uyum göstergelerinin ölçülmesi
- Ekonomik ve sosyal desteklerin etkisinin değerlendirilmesi
- Gençlerin ve kadınların süreç algısının bağımsız araştırmalarla ölçülmesi
- Hukuki uygulamalara ilişkin dış/bağımsız uzman danışmanlığından yararlanılması, sonuçlarının değerlendirilmesi

Dönem	Öncelikli adımlar	Katılımcılar	Gösterge
0–3 ay	Kurum/görev haritası; izleme göstergeleri; iletişim çerçevesi	TBMM, yürütme, uzmanlar	Görev matrisi + gösterge seti
0–3 ay	Kadın, gençlik, mağdur ve STK katılım mekanizmalarının tasarımı	TBMM, ilgili kurumlar, STK	Katılım modeli ve takvim
3–6 ay	Yerel toplumsal uyum ihtiyaç analizi	Yerel yönetimler + ilgili kurumlar	Bölgesel ihtiyaç, etki analizleri, raporlar
3–6 ay	Kadın/gençlik katılım programları	TBMM, yerel yapılar, STK’lar	Katılımcı ve öneri sayısı
3–6 ay	Mağdur destek mekanizmalarının değerlendirilmesi	Adalet ve sosyal politika kurumları	Başvuru, erişim ve sonuçlandırma göstergeleri
6–12 ay	İlk kapsamlı izleme, değerlendirme raporu	TBMM + yürütme + bağımsız uzmanlık	Rapor + revize eylem planı
6–12 ay	Toplumsal uyum ve ekonomik etkilerin ölçülmesi	İlgili kurumlar	Eğitim, istihdam, gençlik ve uyum göstergeleri
6–12 ay	Genç ve kadın süreç algısı araştırması	Bağımsız araştırma kuruluşları	Periyodik güven ve algı araştırması

7. TBMM’NİN ROLÜ

7595 sayılı Kanun, TBMM’nin düzenli olarak bilgilendirmesini ve TBMM Başkanlığınca bir İzleme Komisyonu kurulmasını öngörmektedir. Bu mevcut hukuki zeminin, yalnızca güvenlik ve adli uygulamalarla sınırlı kalmayıp toplumsal sonuçları da izleyen işlevsel bir parlamenter denetim mekanizmasına dönüştürülmesi önem taşımaktadır. [1]

- Hukuki zeminin, mevzuatın oluşturulması ve uygulamanın izlenmesi
- Düzenli kurumsal bilgilendirme ve raporlama yapılması
- Silahsız döneme geçen ya da cezaevinden çıkan örgüt mensupları ve toplumsal bütünleşmenin izlenmesi
- Mağdur haklarının kamu vicdanı da dikkate alınarak adil bir zeminde korunması
- Sosyal ve ekonomik sonuçların değerlendirilmesi
- Kadın, gençlik ve sivil toplum katılımının ve algı düzeylerinin izlenmesi
- Bağımsız uzmanlık ve saha verilerinin komisyon çalışmalarına dahil edilmesi
- Politikaların sonuçlarının ölçülmesi ve gerektiğinde düzeltilmesi

TBMM’nin rolü sadece yasa yapmak değil; sürecin ardından barışın, demokratik meşruiyetini, hukuka uygunluğunu ve sürdürülebilirliğini izlemek olmalıdır.

8. DEVA PARTİSİ AÇISINDAN POLİTİKA ÇERÇEVESİ

DEVA Partisi Genel Başkanı Ali Babacan, 25 Şubat 2026 tarihli Yeni Yol Grup Toplantısı konuşmasında; kalıcı barışın sadece silahların susmasıyla sağlanamayacağını; adalet, hukuk devleti ile temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Aynı konuşmada sürecin siyaset, Meclis ve demokratik zemin üzerinden ilerlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla hukuk ve demokratik kurumlar ile barış sürecini birbirinden ayırmayan bir yaklaşım ortaya koymaktadır.[7]

DEVA Partisi Genel Başkan Yardımcısı ve Mersin Milletvekili Mehmet Emin Ekmen de 27 Nisan 2026 tarihli açıklamasında yasanın sürecin bir parçası olduğunu, ancak nihai sonucu olmadığını belirtmiştir. [8]

Bu açıklamalar ile Belfast–Dublin çalışmasından çıkan bulgular arasında kesişen başlıklar; silahsızlanmaya ilave olarak hukuk güvenliği, demokratik meşruiyet, temel haklar, toplumsal bütünleşme, şeffaflık ve katılımıdır.

9. UYGULAMA İLKELERİ

- Kuzey İrlanda deneyimi karşılaştırmalı öğrenme analizidir
- Silahsızlanma, hukuk, toplumsal uyum ve ekonomik kalkınma birbirini tamamlayan politika başlıklarıdır
- Temsil sadece sayısal değil, karar süreçlerine gerçek etkidir
- Mağdur hakları ve toplumsal barış birbirinin alternatifi değildir, adil bir zeminde birlikte kurgulanmalıdır
- Şeffaflık ile operasyonel güvenlik gereklilikleri arasında dengeli bilgi politikası oluşturulmalıdır
- İzleme göstergeleri başlangıçta belirlenmeli ve düzenli uygulanmalıdır
- Politik iletişim tutarlı, olgu temelli ve toplumun anlayabileceği bir dille kurgulanmalıdır.

10. TÜRKİYE İÇİN STRATEJİK YOL HARİTASI

Bu yol haritası doğrusal bir takvim olarak değil, birbirine bağlı politika katmanları olarak okunmalıdır. Özellikle kamuoyu iletişimi ile izleme–ölçme–düzeltme süreçleri bütün aşamalara eşlik eden yatay mekanizmalardır.

1. TERÖRÜN SONA ERMESİ VE SİLAHSIZLANMA

2. DOĞRULAMA, GÜVENLİK VE KURUMSAL GÜVEN

3. HUKUKİ GÜVENCE, ÖNGÖRÜLEBİLİRLİK VE MAĞDUR HAKLARI

4. DEMOKRATİK VE SİYASİ KATILIM

5. KADINLAR + GENÇLER + YEREL AKTÖRLER + SİVİL TOPLUM

6. TERÖRSÜZ DÖNEM, GÜVENLİ ENTEGRASYON VE EKONOMİK KALKINMA

7. KALICI BARIŞ VE DEMOKRATİK TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME

SÜRECİN TAMAMINA EŞLİK EDEN YATAY MEKANİZMALAR

ŞEFFAF, DOĞRU, ANLAŞILIR KAMUOYU İLETİŞİMİ

İZLEME • ÖLÇME • DEĞERLENDİRME • DÜZELTME

11. NE YAPILMALI? / NE YAPILMAMALI?

Kuzey İrlanda deneyiminin Türkiye açısından değeri; yıllar içinde aşılın zorluklardan sonra ‘bugün neler daha iyi yapılabilirdi’ muhasebesinin çıktılarıdır.

YAPILMALI	YAPILMAMALI
Silahsızlanma ve şiddetsizlik birlikte izlenmeli	Başarı yalnızca teslim edilen silah sayısına indirgenmemeli
Hukuki eşikler ve uygulama standartları baştan açıklanmalı	Belirsizlik uzun süre “sürecin doğası” gerekçesiyle normalleştirilmemeli
Mağdur hakları ilk aşamadan itibaren süreç tasarımına dahil edilmeli	Mağdurlar sonraki aşamalarda çözülmesi gereken ayrı bir başlık olarak görülmemeli
Kadınların, gençlerin, yerel aktörlerin ve sivil toplumun anlamlı katılımı sağlanmalı	Katılım yalnızca temsil sayısı veya sembolik toplantılarla ölçülmemeli
Toplumsal uyum, bütünleşme ve ekonomik kalkınma için yerel ihtiyaç ve algı analizleri yapılmalı	Barışın ekonomik ve sosyal boyutu yalnızca güvenlik politikasının yan unsuru olarak görülmemeli
Kamuoyu iletişimi ilk günden itibaren doğrulanabilir bilgiye dayanmalı, medya ve dijital mecralar ayrı stratejilerle ele alınmalı	Olgu ve bilgi boşluklarının söylenti, propaganda ve dezenformasyon tarafından doldurulmasına izin verilmemeli
İzleme, ölçme ve düzeltme mekanizmaları süreç boyunca etkin çalışmalı	Değerlendirme yalnızca sürecin sonunda yapılmamalı
Kuzey İrlanda deneyimi karşılaştırmalı öğrenme alanı olarak kullanılmalı	Belfast/Hayırlı Cuma modeli Türkiye’ye doğrudan kopyalanabilir bir şablon olarak görülmemeli

12. KRİTİK RİSKLER VE ERKEN UYARI GÖSTERGELERİ

Sürecin sadece hedeflerini değil, hangi koşullarda zorlanabileceğini de önceden tanımlamak gerekir. Aşağıdaki matris, siyasi hüküm vermekten ziyade uygulanabilir bir koruyucu/ önleyici erken uyarı çerçevesi sunmaktadır.

Risk	Erken uyarı göstergesi	Muhtemel sonuç	Önerilen tedbir
Bilgi, veri boşluğu ve dezenformasyon	Çelişkili, doğrulanmamış, tutarsız içeriklerin hızla yayılması	Kamu güveninin aşınması ve kutuplaşmanın artması	Teknolojik doğrulama kapasitesi, düzenli kamu bilgilendirmesi ve hızlı düzeltme protokolü
Hukuki belirsizlik	Farklı kurumların aynı hukukidüzenlemeyi farklı yorumlaması; uygulama standartlarının gecikmesi	Eşitsiz uygulama ve meşruiyet tartışması	TBMM izlemesi ve açık, güvenilir uygulama rehberleri, gerekçeli kurumsal raporlama
Mağduriyet duygusunun derinleşmesi	Mağdur ve ailelerinin süreçte görünmez hissetmesi; başvuru ve destek mekanizmalarına güvensizlik	Toplumsal tepki ve sürece direnç	Hak temelli destek mekanizmaları, düzenli danışma ve sonuçları izlenebilir, şeffaf başvuru süreçleri
Katılımın sembolik kalması	Kadın, genç ve STK temsilinin karar üzerinde ölçülebilir etkisinin olmaması	Katılımcı yapılara güven kaybı	Görüşlerin hangi kararlara nasıl yansıdığını gösteren geri bildirim mekanizması
Yerel eşitsizliklerin sürmesi	İstihdam, eğitim ve hizmet göstergelerinde bölgesel farkların kapanmaması	Barışın gündelik hayatta karşılık bulmaması	Bölgesel hedefler, yerel veri takibi ve kaynakların ihtiyaç temelli yönlendirilmesi
Suç ağları ve yeniden örgütlenme	Yerel suç, uyuşturucu, tehdit veya yasa dışı finans göstergelerinde artış	Şiddetsizliğin zayıflaması ve güvenlik risklerinin geri dönmesi	Güvenlik, sosyal politika ve yerel önleme araçlarının birlikte işletilmesi
Gençlerin kopuşu	Gençlerde gelecek beklentisi ve kurumsal güvenin düşmesi; katılım kanallarına ilginin azalması	Uzun vadeli toplumsal bütünleşmenin zayıflaması	Gençlik danışma mekanizmaları, eğitim-istihdam programları ve periyodik algı araştırmaları

13. BAŞARI NASIL ÖLÇÜLECEK?

Başarı göstergeleri iki düzeyde ele alınabilir:

- Süreç göstergeleri; mekanizmaların kurulup işlenmesini,
- Sonuç göstergeleri; mekanizmaların güven, hukuk ve toplumsal bütünleşme üzerinde gerçek etki üretip üretmediğini ölçmelidir.

Alan	Süreç göstergesi	Sonuç göstergesi
Doğrulama ve güven	Düzenli kurumsal raporlama; TBMM bilgilendirme sıklığı; göstergelerin yayımlanması	Kamuoyunun sürecin işleyişine ilişkin bilgi ve güven düzeyindeki değişim
Hukuk	Uygulama rehberlerinin ve gerekçeli karar standartlarının oluşturulması	Benzer durumlarda uygulama farklılıklarının azalması; hak ihlali iddialarının seyri
Kadınların katılımı	Komisyon ve danışma mekanizmalarındaki temsil; görüş bildirme ve öneri sayısı	Kadınların önerilerinin kararlara yansıma oranı ve karar süreçlerindeki algılanan etkisi
Gençler	Komisyon ve danışma mekanizmalarına katılım; gençlik programlarının kapsamı	Gençlerde gelecek beklentisi, kurumsal güven ve demokratik katılım eğilimi
Mağdurlar	Başvuru, destek ve danışma mekanizmalarına erişim; taleplerinin sonuçlandırılma süreleri	Mağdur ve ailelerinin adalet, tanınma ve destek mekanizmalarına ilişkin memnuniyet/güven düzeyi
Yerel toplumsal uyum	Ortak proje sayısı, yerel istişarelerin düzenliliği, hedeflenen bölgelerde program kapsamı	Gruplar arası temas, güvenlik hissi, ortak kamusal alan kullanımı ve sosyal temas göstergeleri
Ekonomik bütünleşme	Yatırım, istihdam ve eğitim programlarının hedef bölgelere erişimi	İstihdam, girişim, gelir, hizmet erişimi ve bölgesel fırsat farklarındaki değişim
İletişim	Düzeltilme süresi, yayımlanan veri/rapor sıklığı, erişilebilir bilgilendirme kanalları	Yanlış bilgiye inanma oranı, kamuoyunun süreç hakkında doğru bilgi düzeyi ve kurumsal güven

14. SONUÇ

Belfast ve Dublin çalışma ziyareti, çatışma ve barış süreçlerinde farklı roller üstlenmiş kişilerin deneyimlerini dinleyerek “Bugün neyi farklı yaparlardı?” ve “Kendi deneyimlerinden Türkiye’ye katkı sağlayacak önerileri neler olurdu?” sorularına karşılaştırmalı cevaplar üretme imkanı sağlamıştır.

Raporun ana fikri şudur: Barış süreçleri zorlu müzakereler ve hukuki düzenlemelerle başlar; kurumlarla, güven mekanizmalarıyla ve demokratik katılımı güçlenir; toplumun gündelik hayatında karşılık bulduğu ölçüde kalıcı hale gelir.

Türkiye Modeli için de temel stratejik dönüşüm, “barış süreci” kavramını yalnızca silahsızlanma ve hukuki düzenlemelerle sınırlı bırakmayıp “barışın korunması ve toplumsal bütünleşme politikası” haline getirmektir.

Kalıcı barışın gelecek nesillere taşınması; hukuk, adalet, demokrasi, ekonomik fırsat/ kalkınma ve toplumsal güvenin birlikte inşa edilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıyla mümkün olacaktır.

KAYNAK VE NOTLAR

[1] Türkiye Büyük Millet Meclisi, 7595 sayılı Millî Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun; kabul: 10.08.2026, Resmî Gazete: 18.08.2026, sayı 33344.

[2] Millî Dayanışma ve Bütünleşme Koordinasyon Kurulu’nun 24.08.2026 ve 28.09.2026 tarihli toplantılarına ilişkin kamuoyu açıklamaları; dört alt komisyonun kuruluşu ve görev alanlarına ilişkin duyurular.

[3] UN Women, Preventing Conflict, Transforming Justice, Securing the Peace: A Global Study on the Implementation of United Nations Security Council Resolution 1325 (2015); çalışmada aktarılan kadın katılımı ve barış anlaşmalarının sürekliliğine ilişkin nicel bulgular.

[4] UN Women, 2025 Women, Peace and Security verileri; 2024 büyük barış süreçlerinde kadınların müzakereci, arabulucu ve imzacı olarak temsil oranları.

[5] Northern Ireland Assembly, “Northern Ireland Women’s Coalition”; Koalisyonun mağdurlar, bütünleşik eğitim, karma konut ve Civic Forum önerilerine ilişkin kurumsal kayıt.

[6] İrlanda Hükümeti ve Birleşik Krallık/Kuzey İrlanda resmî kaynakları; Belfast/Hayırlı Cuma Anlaşması, George J. Mitchell ve bağımsız doğrulama/silahsızlanma mekanizmalarına ilişkin tarihsel bilgiler.

[7] DEVA Partisi, Ali Babacan, 25 Şubat 2026 Yeni Yol Grup Toplantısı konuşması.

[8] DEVA Partisi, Mehmet Emin Ekmen, 27 Nisan 2026, “Yasa, sürecin bir parçasıdır; nihai sonucu değildir.”

[9] 24–27 Eylül 2026 Belfast–Dublin çalışma ziyareti konsept notu ve görüşme notları.

[10] “IRA & PKK Bilgi Notu Belfast Sorular”, 22 Eylül 2026.

Not: Görüşme notlarındaki katılımcı beyanları, saha gözlemleri ve tarihsel anlatılar, resmî veya güvenilir dış kaynaklarla doğrulanmadıkları durumlarda raporda bağımsız olgu olarak sunulmamıştır.